

Подальший напрямок розробки дослідження передбачає розробку методики формування слухової уваги молодших школярів в музичній діяльності.

Література

1. **Баскакова И.Л.** Внимание дошкольника, методы его изучения и развития. Изучение внимания школьников. – М.: Издательство «Институт практической психологии», Воронеж: НПО «МОДЭК», 1995. – 64 с.
2. **Лукомская С.А.** Этапы развития внимания и его психофизиологическая характеристика: Автореф. дис... канд. психофизиол. наук. - Л., 1979. – 25 с.
3. **Мишанова К.В.** Возрастные и индивидуальные особенности организованности внимания младших и старших подростков: Автореф. дис... канд. психол. наук. – М., 1970. – 20 с.
4. **Ростовський О.Я.** Методика викладання музики у початковій школі. Навчально-методичний посібник. – 2-е вид., доп. – Тернопіль: Навчальна книга. – Богдан, 2000. – 216 с.
5. **Страхов И.В.** О психологической структуре внимания // Вопросы психологии внимания. В. VIII. – Саратов, 1976. – С. 3 – 17.
6. **Страхов И.В.** Воспитание внимания школьников. М.: Гос. учебно-пед. изд-во министерства просвещения РСФСР, 1958. – 128 с.
7. **Страхов И.В.** Значение структуры уроков музыки для организации внимания школьников // Формирование музыкально-слуховых представлений. Вып. 2. – Саратов, 1973. - С. 4 – 12.
8. **Увага дитини** / Упорядник: С.Максименко, Л.Терлецька, О.Главник. – К.: Главник, 2004. – 112 с. – (Психологічний інструментарій). Бібліогр.: с. 105 – 109.

УДК: 378.978+78

Чжао Сін

МУЗИЧНА ІНТОНАЦІЯ ЯК КАТЕГОРІЯ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

Автор раскрывает понятие «интонация» в теории музыковедения, доказывает сущность музыкальной интонации как категории музыкальной педагогики, показывает основные аспекты исследования этого феномена в музыкальной педагогике и определяет стратегию исследования исполнительской интонации в профессиональном фортепианном обучении будущих учителей музыки.

***Ключевые слова:** интонация, музыкальная интонация, исполнительская интонация, профессиональное фортепианное обучение будущих учителей музыки.*

Музична педагогіка як наукова галузь має свої категорії, що вважаються найбільш суттєвими, ключовими, тобто відображають або визначають основні музичні явища, процеси, які постійно знаходяться в полі зору науковців. До таких категорій відносяться музичне мислення, музичне сприйняття, музична інтонація. Відомо, що музика – мистецтво звукового інтонування, яке відбиває образ дійсності засобами, що створюються в певних культурних історичних реаліях. Саме ці фактори сприяють різноманітності музичної інтонації. Музична мова кожного композитора має свої ритмо-інтонаційні стильові особливості, які також створюються і розвиваються внаслідок більш узагальнених явищ мистецтва: за напрямом національної приналежності та культурно-часового простору.

Не зважаючи на те, що категорія «музична інтонація» достатньо досліджувалась і в музикознавстві, і в музичній педагогіці, на сьогодні у фаховій підготовці майбутніх учителів музики з Китаю, що навчаються в Україні, спостерігається відсутність розуміння музичної інтонації та навичок її втілення у виконавстві європейської або слов'янської музики. Вона залишається поза увагою виконавського процесу, поступаючи місцем технічній стороні виконавства, питанням вивчення тексту на пам'ять тощо. З точки зору педагогів-практиків, українські студенти також на початку навчання в університетах мають певні недоліки виконавської підготовки саме в аспекті виразно-художнього інтонування. Отже можна визначити проблему музичної інтонації, як таку, що відбиває існуюче протиріччя між достатньо уважним ставленням наукової музичної думки до категорії музичної інтонації і відсутністю методично узгодженого забезпечення процесу формування навичок музичного інтонування у студентів в процесі виконавської фахової діяльності.

Таким чином актуальність зазначеної проблеми обумовлена тим, що для майбутнього вчителя музики як в Україні, так і в Китаї категорія музичної інтонації виступає в різних аспектах фахового навчання: у виконавському процесі як сегмент його художньо-інтерпретаційного забезпечення; у

культурологічному та етнокультурному аспектах як атрибут фахової компетентності, котрий дозволяє відрізнити особливості музичної мови певного історичного зрізу або певного народу; в музично-педагогічному процесі фахового становлення вчителя музики, як феномен, що стає домінантою в художньо-комунікативних процесах формуванні навичок музичного сприйняття та мислення у школярів. Усе це потребує спеціального цілеспрямованого методичного забезпечення у процесі інструментальної підготовки майбутнього вчителя.

Проблема музичної інтонації як категорії мистецької освіти сьогодні представлена концепціями та працями таких музикантів та науковців, як Б.Асаф'єв, М.Бонфельд, А.Лосев, В.Медушевський, А.Островський, О.Сокол, Б.Покровський, С.Шип, Б.Яворський. Музично-педагогічний аспект представлений дослідженнями Н.Гарштової, В.Крицького, А.Малинковської, О.Назарової та інших.

Сутність самого поняття «категорія» з філософської точки зору зв'язана з процесом усвідомлення дійсності через певні поняття, які відображають найбільш загальні та суттєві властивості, закони природи, суспільства і мислення [1, 191]. Музична інтонація в науці представлена як суттєвий атрибут музичної реальності. Саме вона має найбільш інтегровану функціональну забарвленість: дозволяє передати основну художню ідею, слугує засобом розчленування та фразування музичної тканини, є атрибутом етно-ритмічних музичних особливостей, засобом відбиття особливостей настрою певної епохи, культурно-історичного зрізу тощо.

У якості категорії «інтонація» фігурує в лінгвістиці. В цьому ракурсі інтонація (лат. *intono* «голосно виголошую») — це сукупність просодичних характеристик пропозиції [3] тону (мелодики мови), гучності, темпу мови і її окремих відрізків, ритміки, особливостей фонації. Разом з наголосом утворює просодичну систему мови [1].

З точки зору лінгвістики, основною функцією інтонації є передача емоційно-модального ставлення того, хто говорить до того, що він сам повідомляє. І коли говорять, що будь-яка пропозиція була виголошена "без всякої інтонації", це може означати, що вона була вимовлена монотонно, або недостатньо виразно.

Сутність інтонації представлена вченими з різних точок зору: у вузькому значенні інтонацію розглядають іноземні фонетисти, такі як Даніель Джонс, О'Коннер та інші: *intonation*, на їх думку — це варіації голосу. З цього виходить, що інтонація — це мелодика висловлювання. Більш широке визначення належить російським фонетистам В.А.Артемову, Г.П.Торсуєву, які вважають, що інтонація - складна єдність розмовної мелодії, тиску наголосу висловлення, темпу, ритму і голосового тембру, що у сукупності надає можливість тому, хто говорить, виразити свою думку, емоції і ставлення до змісту вислову [1].

В інтонації рекомендовано розрізнити два аспекти: один, який можна назвати комунікативним, оскільки інтонація повідомляє, чи є вислів завершеним, або ні, чи містить він питання, відповідь тощо. Інший, який можна було б назвати емоційним, полягає в тому, що в інтонації вміщена певна емоція, яка завжди відображує емоційний стан того, хто говорить, а інколи і намір його певним чином впливати на того, хто слухає.

Оскільки музика як мистецтво має свою мову, котра стала предметом дослідження науковців (Б.Асаф'єв, М.Арановський, М.Бонфельд, Б.Яворський, С.Шип, О.Сокол, інші), предметом дослідження і стають її окремі атрибути.

З філософської точки зору мова мистецтв — це система образотворчо-виразних засобів, якими користується певний вид мистецтва. Найчастіше вживається поняття «художня мова», що уточнює особливості мови конкретного виду мистецтва. Наприклад, характерним засобом мови живопису є колорит, поезії — рима, музики — інтонація, танцю — пластика руху, архітектури — простір, маса, матеріал. При цьому слід зауважити, що мова кожного виду мистецтва — це система засобів виразності, елементи якої тісно зв'язані між собою і доповнюють один одного в розкритті художнього образу. Наприклад, аналізуючи особливості музичної мови, С.Шип бачить елементами цієї складної системи наступні:

- звуковисотна будова;
- ритмічна будова;
- принципи динамічної, артикуляційної, тембральної і темпової впорядкованості;
- принцип ладу (інтеграційний закон інтонації);
- стійкі структури синтаксичного зв'язку інтоном (принципи побудови елементарних висловів) [8].

Феномен музичної інтонації є домінантою в творчій спадщині Б.Асаф'єва. Відповідно до концепції Б.Асаф'єва, музична інтонація виступає основним провідником музичної змістовності, усе в музиці (мелодія, гармонія, ритм тощо) — має інтонаційну основу [2]. Подальший розвиток ідеї

ученого про викладання музики в системі масового музичного виховання знайшли в працях Б.Л.Яворського, Д.Б.Кабальовського, Л.А.Баренбойма, Е.Б.Абдулліна, Н.А.Терентьєвої, інших.

Отже, мова музики обов'язково має в своєму арсеналі інтонацію, яка стала найважливішим музично-теоретичним і естетичним поняття, що має три взаємозв'язані значення:

1) Інтонація - висотна організація (співвіднесена і зв'язок) музичних тонів, тонів по горизонталі. У звучній музиці реально існує лише в єдності з тимчасовою організацією тонів - ритмом. «Інтонація, тісно спаяна з ритмом як дисциплінуючим чинником виявлення музики» (Б.Асаф'єв). Єдність інтонації і ритму утворює мелодію (у її широкому розумінні), в якій інтонація, як її висотна сторона, може бути виділена лише теоретично, в абстракції. Музична інтонація походить і багато в чому аналогічна мовної, особливо в характеристиці звучання («тони») голосу і його висоти («мелодія мови») [2].

2) Інтонація - манера («побудова», «склад», «тонус») музичного вислову, «якість осмисленої вимови» (Б. С.Асаф'єв) в музиці. Вона полягає в комплексі характерних особливостей музичної форми (висотних, ритмічних, тембрових, артикуляційних, інших), які обумовлюють її семантику [2]. У цьому аспекті інтонація в музиці має експресивну якість висловлення, зв'язану з емоцією а також логічну, зв'язану зі змістом.

3) Інтонацію інколи метафорично називають музичним «словом» (Б.Асаф'єв). Упорівняння музичній інтонації слову в мові частково обґрунтоване рисами їх схожості за змістом, формою та функціями. Однак існують певні відмінності, головна з яких полягає в тому, що перше неподільно пов'язане із значеннями проголошуваних слів, оскільки без них не існує, а друге має самостійну цінність. Тому ці дві форми інтонації, тісно взаємодіючи, в той же час мають відмінності, які розмежовують їх власні недоторканні «території» [6, 34].

Проте проблематика взаємозв'язку й зіставлення музичної інтонації та інтонації людської мови має давню історію. Наприклад, у старокитайського філософа Сунь-Цзи (315-236 до н.е. є трактат «Про музику» і праця «Записки про музику», в яких висловлюються думки про те, що в музиці виявляється ество людини, тембр його голосу, поведінка. «Людина не може обходитися без музики, а музика не може не мати відповідного вираження», «Всі музичні звуки йдуть від людського серця. У ньому народжуються звуки, що втілюються в людському голосі» [5].

Отже, наведені концептуальні положення щодо музичної інтонації переконливо свідчать, що це поняття набуває статусу категорії, оскільки має більш широке розуміння та використання в науковій теорії. Такій широкій погляд підтверджується і важливою роллю музичної інтонації, яку вона має в музичній освіті. Так, наприклад, проблема музичної інтонації в процесі гри на фортепіано і аналіз її розробки представлений в методико-теоретичній літературі XVI-XX століть, що знайшло відображення у монографії А.В.Малінковської. Інтонація в курсі сольфеджіо стала предметом розгляду в Б.А.Незванова, А.Л.Біркенгоф, Ю.П.Гонтаревської, Н.Г.Кьон. Проблематика інтонаційного слуху представлена в працях А.Островського, Е.Давидова, Г.Сладкова та інших; про інтонаційне сприйняття музики знаходимо інформацію в працях Н.М.Гарштовой, про виховання інтонаційного мислення музиканта - В.В.Медушевського, Л.А.Кузьміної, В.М.Крітського. Так, на думку В.М.Крітського, інтонаційно-драматургічне мислення особливо важливе в контексті завдань музичної педагогіки, оскільки музикознавство більше орієнтується і акцентує увагу на граматико-конструктивну організацію музичних творів. Крім того, музична інтонація – те загальне, що лежить в основі всіх видів музичного виконання: виразна і чиста інтонація у вокальному мистецтві, переконлива, стилевідповідна інтонація у фортепіанному виконанні, пластична інтонація в ритміці, тощо.

Таким чином, аналіз наукової літератури показав, що існує певна схожість та відмінність між музичною інтонацією композиторів, виконавців і слухачів (Б.Асаф'єв, М.Арановський, Н.Корихалова, В.Богданов-Березовський, інші). Докладно розглядаючи феномен інтонації у фаховому фортепіанному навчанні майбутніх учителів музики, ми спираємося на визначення А.В.Малінковської, яка уточнює поняття виконавської інтонації, інтерпретуючі його як процес свідомо-виразної звукової реалізації музичного твору в його спрямованості на слухачьке сприйняття [4,37]. Умовою цього процесу, на думку автора, є цілісна взаємодія компонентів конкретного інструментального (вокального) комплексу і художніх засобів і прийомів виразності. Відповідно до цього визначення, інструментальна різновидність виконавської інтонації пролягає в області структури інструментального комплексу, особливостей оперування його компонентами, їх взаємодії [4,37].

У фаховій фортепіанній підготовці студентів цей комплекс сам по собі є предметом постійної уваги викладача. Між тим, спрямування його на інтонаційну виразність не завжди досягає кінцевої мети, оскільки оволодіння цим комплексом є недостатнім для художньо-виразного інтонування, якщо

він є формалізованим результатом педагогічного впливу. Уявляється, що не вистачає справжнього виразного висловлення виконавському інтонуванню, якщо сам виконавець не має що сказати, або не відчуває потреби у висловленні. Отже йдеться про такий рівень виконавського інтонування, який є інтегрованим синтезом володіння комплексом виконавських засобів виразності з глибинним умотивованим відчуттям потреби художнього висловлення. Цей синтез, на нашу думку, має бути цілеспрямовано пріоритетним у фаховому виконавському навчанні майбутнього вчителя музики. Визначення засобів ефективного впливу на формування зазначеного виконавсько-інтонаційного художнього висловлення в процесі фортепіанної гри студентів на уроках в школі стає завданням нашого подальшого дослідження.

Література

1. **Артемов В.А.** Об интоне и интонационном инварианте /В.А.Артемов // Интонация и звуковой состав. М.: Изд-во МГУ, 1965, с. 3-20.
2. **Асафьев Б.В.** Музыкальная форма как процесс. Интонация / Б.В.Асафьев //Избранные труды.Т.5.- М.:Изд-воАН СССР,1957.-С.163-278.
3. **Кодзасов С.В.** Общая фонетика / С.В.Кодзасов, О.Ф.Кривнова. — М.: РГГУ, 2001. - 592 с.
4. **Малинковская А.В.** Класс основного музыкального инструмента. Искусство фортепианного интонирования: учеб.пособиедля студентов вузов, обучающихся по специальности 039700 «Музык. образование»/ А.В.Малинковская. – М.: Гуманитар. изд.центр ВЛАДОС, 2005. – 381с.
5. **Орлова Е.М.** Интонационная теория Асафьева как учение о специфике музыкального мышления. История. Становление. Сущность / Е.М.Орлова. - Москва: «Музыка», 1984. - 301с.
6. **Побережна Г.І.** Загальна теорія музики: Підручник / Г.І.Побережна, Т.В.Щериця. - К.: Вища школа, 2004. - 303с.
7. **Философский словарь** [Под ред. И.Т.Фролова]. - 5-е изд.- М.: Политиздат,1986. - 590с.
8. **Шип С.В.** Музыкальная речь и язык музыки (теоретическое мышление) / С.В.Шип. - Одесса: Изд-во Одесской гос.консерватории им. А.В.Неждановой, 2001. - 296с.

УДК 378.22.091.313:78

Павленко Н.О.

ФОРМУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНО-РЕФЛЕКСИВНИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ МУЗИКИ

Оновлені цілі сучасної шкільної освіти вимагають демократизації та гуманізації навчально-виховного процесу, становлення в учнів комунікативної і соціальної компетентностей. Тому виникає необхідність впровадження у шкільну практику новітніх педагогічних технологій, орієнтованих на формування в школярів активної, ініціативної поведінки в навчально-пізнавальній сфері та здатності будувати конструктивні відносини з учасниками навчально-виховного процесу в умовах взаєморозуміння, творчого співробітництва. У цьому аспекті важливого значення набувають уміння педагога організувати навчальний процес як взаємодію, спрямовану на розвиток особистості, її підготовку до розв'язання завдань життєтворчості. Такі професійні якості набуваються у процесі оволодіння знаннями, вміннями і навичками щодо використання сучасних особистісно орієнтованих педагогічних технологій, серед яких важливе місце посідають інтерактивні.

Питаннями організації інтерактивного навчання в школі присвячені роботи сучасних науковців: Т.Пироженко [1], О.Пометун [1], Г.Сиротенко [5], та ін. Дослідження проблеми професійної підготовки вчителя у вищих навчальних закладах висвітлені у працях М.Лещенко [2], О.Отич [3], С.Сисоєвої [6], Н.Сулаєвої [7], Л.Хомич [8] та ін. Але не достатньо, на нашу думку, в науково-педагогічній літературі розкрито питання підготовки майбутнього вчителя музики до реалізації інтерактивно-рефлексивного підходу у педагогічній діяльності.

Мета статті полягає у виявленні педагогічних умов формування у майбутніх учителів музики інтерактивно-рефлексивних умінь як здатності використовувати інтерактивні педагогічні технології.

Інтерактивне навчання на уроках музики сприяє активізації навчально-пізнавальної діяльності школярів, розвитку навиків співробітництва, формує у дітей здатність бачити в кожній людині неповторну індивідуальність, розуміти її, дає можливість кожній дитині самовизначитися. За таких умов у навчально-виховному процесі створюється сприятливе середовище для повноцінного розвитку особистості кожної дитини.

Впровадження інтерактивних педагогічних технологій в шкільну практику музичного виховання вимагає від учителя спеціальних знань та умінь. У результаті тривалого наукового